

Systemteori som vej til inkluderende fællesskaber

Udvikling i Fællesskaber, professionsudvikling og inklusion

Sandie Malene Ravn Nielsen og Pernille Bonderup Christensen

Stud.mag. i Læring og forandringsprocesser

Institut for Læring og Filosofi

Aalborg universitet

Abstract

Med udgangspunkt i et projekt med fokus på inklusion i en Nordjysk kommune diskuteres hvordan arbejdet med systemteori som grundlag for inklusion i den pædagogiske praksis, åbner op for en måde de professionelle kan forstå deres praksis. Men teorien giver ikke direkte handlemuligheder for arbejdet med inklusion. Vi mener, at tilgangen kræver, at lærer og pædagoger omsætter deres forståelse af systemteori i forhold til deres forståelse af inklusion. Samtidig vil vi argumentere for, at det fordrer at den systemteoretiske tænkning kobles til deres selvforståelse som professionelle.

Introduktion

Den brede diskussion af inklusion omhandler ofte de begrundelser, der er for og imod fokuset på inklusion. Der bliver i mindre grad diskuteret, hvordan arbejdet med inklusion udmønter sig i praksis, og hvilken betydning dette fokus har for de professionelle i praksis, lærerne og pædagogerne. Det er dette perspektiv, denne artikel taler ind i. Vi henvender os til de professioner, som til daglig arbejder med inklusion og professionsudvikling. Vi har, i forbindelse med et semesterprojekt på kandidatuddannelsen i læring og forandringsprocesser, foretaget en undersøgelse af, hvilke muligheder der ligger i implementeringen af systemteori i skoler og dagtilbud i arbejdet med inklusion. Undersøgelsen tager afsæt i et projekt i en Nordjysk kommune med fokus på inklusion, som har til formål at skabe en inkluderende kultur på tværs af dagpleje, dagtilbud, skole og PPR. I projektet søges målet nået med implementeringen af Pædagogisk analyse model som bygger på systemteori. I indeværende vil vi forklare, hvordan denne tilgang omsættes i praksis, og diskutere hvad den fordrer af de professionelle.

Det handler om inklusion

At vi i skoler og daginstitutioner beskæftiger os med inklusion, udspringer blandt andet af, at man som verdenssamfund har tilsluttet sig erklæringer og konventioner, der udtrykker bestemte politiske intentioner, som for eksempel UNESCO's Salamancaerklæring (1994), der vedrører principper og praksis for specialundervisning. Fokuset på inklusion i Danmark kommer på skoleområdet blandt andet til udtryk i skolereformen og inklusionsloven fra 2012. På dagtilbudsområdet ses det i både dagtilbudsloven med den pædagogiske læreplan, og i "Task Force om fremtidens dagtilbud (2012)", som blandt andet fremhæver et fokus på læring og inklusion som et pejlemærke.

At arbejde inkluderende, handler kort sagt om at skabe lige deltagelsesmuligheder for alle. At alle børn er og regnes for vigtige deltagere i fællesskabet, og at netop børns forskellighed er en central læringsbetingelse. Inklusion er ikke blot, noget som der vedrører børn i sårbare situationer (fysisk, psykisk eller socialt), men angår alle børns ret til at høre til. Det kan dog være vigtigt at skelne mellem forskellige former for inklusion, når man som lærer eller pædagog, skal vurdere sin egen praksis. Projektet, der omtales i denne artikel, tager afsæt i Lars Qvortrups definition af inklusion, som skelner mellem fysisk, social og psykisk inklusion (f.eks. Qvortrup & Qvortrup, 2015). Vi kan tale om fysisk inklusion, når børn på papiret er en del af klassen og børnegruppen. De er fysisk til

stede sammen med de andre børn. Faren ved at stoppe der er, at børnene ikke nødvendigvis er blevet aktive deltagere i fællesskabet. Når vi taler om at være socialt inkluderet, tilføjer det dimensionen om at være aktivt deltagende og regnet for vigtig for fællesskabet. Dette leder over i det vi benævner psykisk inklusion: at barnet selv oplever sig som en vigtig del af fællesskabet. For selv om barnet er en del af fællesskabet og aktivt deltagende, er det afgørende for, hvorvidt inklusionen lykkes, at barnet selv oplever sig som værende vigtig for fællesskabet. Det fordrer af lærere og pædagoger, at det ikke er nok at iagttage børnegruppen, men også være optaget af børnenes indre oplevelser.

Inklusion gennem udvikling i fællesskaber

I den pågældende kommune arbejdes der med målet om at have en inkluderende kultur, ved at skabe en fælles platform for kommunens dagtilbud, skoler og PPR, som skal danne grundlag for et fælles sprog, værdier og mål på tværs. Dette har udmøntet sig i projektet, som blev sat i gang i 2013, i et samarbejde med 'Laboratorium for forskningsbaseret skoleudvikling og pædagogisk praksis' og læringskonsulenter fra undervisningsministeriet. I projektet kommer inklusion til udtryk gennem fokus på fællesskaber. Den fælles platform tager som indledningsvist nævnt afsæt i systemteori, ud fra Niklas Luhmann¹ og Thomas Nordahl's² tilgange tildette. Man kan indvende, at systemteori som pædagogisk tilgang ikke selvfølgelig skaber en inkluderende kultur. Ligesom man kan diskutere hvordan systemteori kan omsættes til praksis i forhold til inklusionens forskellige former.

Systemteori som tilgang til inklusion

I projektet er lærere, pædagoger og de pædagogiske ledere blevet uddannet i systemteori og pædagogisk analyse, gennem e-learning moduler og kursus, og det vægtes, at teorien giver anledning til et fokus på kontekst frem for individ. Det er ikke et problem i sig selv, at et barn har specifikke vanskeligheder. Problemer opstår i konteksten og det er også med blik for dette, de skal løses. Det bliver lærernes og pædagogernes opgave at finde frem til hvilke muligheder, der ligger i konteksten for at løse problemet, og herved sikre at inklusion opnås. I systemteori forstås gruppen som et socialt system, og menneskerne heri som psykiske systemer. Begge systemer er lukkede for omverdenen. Dette betyder for lærerne og pædagogerne at den kommunikation, interaktion og de relationer, som udgør det sociale system, bliver centrale i arbejdet med inklusion (Nordahl, 2013). Når man som lærer eller pædagog søger at løse de problemstillinger, der er for inklusion, bliver det nødvendigt at forstå og afdække betydningen af de forskellige sociale systemer, som er i et barns liv. Altså et fokus på kontekst, interaktion og relationer.

Pædagogisk analyse

For at gøre denne komplekse teori håndgribelig har man i projektet taget udgangspunkt i Nordahls model til pædagogisk analyse (PA). For at understøtte processen er medarbejdere uddannet som PA-koordinator og PA-vejledere, tilknyttet PA-teams i alle institutioner. Modellen arbejder ikke direkte med inklusion, men er et redskab til at analysere, hvilke faktorer der udløser, påvirker og opretholder problemstillinger i den pædagogiske praksis. Systemteori og PA bliver for lærerne og Pædagogerne en tilgang til at forstå konteksten, nærmere end en forståelse af inklusion og metode/handling som sikrer inklusion. Dette ses også i projektet, hvor systemteori søges omsat til det barnesyn, som skal være fælles i kommunen og udgangspunkt for arbejdet med inklusion. Dette åbner op for spørgsmålet om, hvordan man handler inkluderende ud fra dette barnesyn?

Fra teori til inkluderende praksis

I projektets opbygning, er der med PA taget udgangspunkt i et konkret værktøj. Børnesynet relateret til systemteori, skal herefter bygges oven på. De lærere og pædagoger vi talte med udtrykte, at det er svært at sætte sig ind i en kompliceret teori, og at det er svært at implementere et nyt redskab. Men den største udfordring lå i ifølge vores undersøgelse, i at koble teori, model og inklusion sammen. Dette på trods af at flere lærere og pædagoger omtaler PA positivt, og fremhæver de resultater og muligheder modellen medfører. En pædagog siger

”Henne ved os syntes jeg, at PA fungerer rigtig, rigtig godt. Det har virkelig været et af de tiltag, som jeg synes, har givet aller mest. Jeg synes virkelig, at jeg har kunnet fornemme hos os, at det kan vi bruge. Der er sket nogle ændringer i forhold til nogle børn.”

Det er bemærkelsesværdigt, at når vi spørger til formålet med PA, bliver der aldrig refereret til inklusion. Samtidig bliver der i praksis generelt i meget lille grad talt om inklusion. Så overgangen fra værktøjet til børnesyn er stadig i gang. Vores undersøgelse peger på, at processen mod en inkluderende kultur kan styrkes ved, at man i praksis arbejder eksplicit med en forståelse af inklusion. Så for at børnesynet kan blive en platform for en inkluderende kultur skal inklusion kobles hertil.

Nye handlinger og normer for praksis

Med projektet har lærerne og pædagogerne fokus på nye handlemuligheder og nye normer for, hvordan der handles, for at skabe deltagelse for børnene. En af pædagogerne fortæller om en af indvirkningerne projektet har haft på praksis: “I dag sender vi jo ikke et barn ud i garderoben hvis der er ballade. I dag bliver vi jo sammen og taler om hvad der gik galt”. Der gøres altså en indsats for ikke at ekskludere barnet, men at søge forståelse for problemstillingen i stedet.

Når PA, som metode implementeres, giver det i dagtilbud og skoler et rum for at søge nye handlinger, nye måder at samtale om problemstillinger på, og en ny struktur for dette. Som nævnt er det en krævende proces, og de er i gang med at øve sig. De er i en proces, hvor tidligere erfaringer, metoder og pædagogik, skal kobles til det nye, og gøres handlingsorienteret. En institutionsleder fremhæver:

”Der er tit nogen der siger ”sådan har vi altid gjort”, men det har vi ikke. Vi har ikke altid gjort sådan. Det er nyt, at vi ikke tænker ”hvad skal vi ændre ved barnet”. Med den systemiske tænkning tænker vi på, hvad vi kan gøre i konteksten. For vi kan ikke forandre barnet. Det hele giver så god mening, at vi justerer os og omgivelserne. Og der er PA'en et rigtig godt redskab til at vi også for set på vores egen rolle, og hvad vi er med til at opretholde.”

Vi kan se, at der er stor fokus på at skabe social inklusion. Men stadig uden at forholde sig bevidst til inklusion. Igen kan dette være udfordrende for hvorvidt inklusion opnås, da der i mindre grad er en optagethed omkring det enkelte barns oplevede psykiske inklusion.

Sprogspil som medskabende faktor

I systemisk tænkning har kommunikationen stor betydning, hvilket i projektet kommer til udtryk ved, at man taler om fælles sprog og sprogspil. I projektet repræsenterer sprogspil det, at måden at italesætte børnene på, knytter an til de deltagelsesmuligheder, der enten bliver åbnet eller lukket for. Det er altså ikke blot nye handlinger, der skal til for at skabe inklusion, det er også en bevidstgørelse af hvordan sproget skaber fortællinger. Både for børnenes positioner, men også for lærernes og pædagogernes egen læreproces. I projektet er der nye ord og vendinger på vej ind i den daglige praksis, som følge af den systemteoretiske tilgang og PA modellen. Der italesættes et fokus

på at betragte børn **i** problemer, frem for børn **med** problemer, og at det dermed handler for lærere og pædagog om at være nysgerrig overfor, hvad **de** kan ændre ved de **kontekster** barnet indgår i.

Det fælles sprog, som projektet sigter mod at skabe, har til hensigt at bidrage til inklusionen. Men al forandring tager tid, og der er mange sprogspil omkring inklusion, som netop bliver en hindring for om det kan lykkes. Et af eksemplerne på dette er at vedholde et fokus på barnets diagnose, og gøre denne til en definition af barnet. Når man anvender sprogsillet "han eller hun er autist", skaber det en fortælling, som ikke åbner for at barnet kan være andet. Samtidig kalder det på et sæt associationer, som kan have effekt på hvilke muligheder for deltagelse, pædagogen eller læreren tror der kan skabes. Det samme gør sig gældende ved at benævne børn i sårbare positioner som inklusionsbørn, og inklusionen har dermed vanskelige kår.

En kobling mellem systemteori og inklusion

Vi har stillet os undrede overfor, hvordan man skaber en inkluderende kultur i praksis gennem arbejdet med systemteori. Vores undersøgelse viser, at styrken ved tilgangen ligger i at man i praksis i højere grad forstår og søger at løse problemstillinger i konteksten, frem for at fokusere på det enkelte barn. Lærerne og pædagogerne omtaler det selv som, at de **justerer** sig, og at de ser barnet **i** problemer og ikke **med** problemer. Herigennem bliver mulighederne for at finde løsninger større. I forhold til vores forståelse af inklusion åbner det for, at det er lærerens og pædagogens ansvar at ændre og at finde frem til, hvilke ændringer i systemet som styrker inklusionens tre former. Udfordringen ved at anvende systemteori i arbejdet med inklusion ligger blandt andet i teoriens kompleksitet, og ved at den skal omsættes til et børnesyn. Teorien skal forstås og omsættes ind i en praksis, som er præget af en fyldt hverdag, og lærere og pædagoger med hver deres erfaringer og teoretiske forståelse. I projektet er det en udfordring at koble systemteori til en forståelse af inklusion, i høj grad fordi der ikke eksplicit tales om inklusion. Det er forståelsen af inklusion, som er med til sikre, at de handlinger, normer og det sprog, systemteori giver anledning til, støtter inklusion i dets tre former, fysisk, socialt og psykisk.

Referencer

- Nordahl, T. (2013). **Det ved vi om. Anvendelse af pædagogisk analyse - beskrivelse af den pædagogiske analysemodel til brug i skolen.** 1. udgave, 1. oplag. Dafolo forlag og forfatteren. Frederikshavn.
- Qvortrup, A. & Qvortrup, K. (2015). **Inklusion- Den inklusionskompetente lærer, pædagog og elev.** Hans Reitzels Forlag.

NB! Denne artikel er publiceret i *Reflexen* (vol. 11, nr. 2, 2016) under temaet *Fællesskab, udvikling og læring*.

¹Niklas Luhmann 1927-1998, Tysk sociolog og videnskabsteoretiker. Ophavsmand til en omfattende systemteori, se bl.a. 'Sociale systemer' 1984

² Thomas Nordahl er norsk psykologiprofessor. Han har lavet LP-modellen og senere PA-modellen. Nordahl er en del af LSP som forestår forskning i praksis og som er en del af det undersøgte projekt.